

Prepiska Štampar – Adamič

Slobodan Lang

Hrvatski Zavod za Javno Zdravstvo

U godini Dr Andrije Štampara HČJZ nastavlja iznositi njegove radove i prikaze njegovog rada. U ovom broju iznosimo izuzetno vrijednu prepisku sa uglednim književnikom slovenskog porijekla Luisom Adamičem. Pisma prenosimo u cjelini a skratili prikaz g. Ive Vidana.

O prepisci Štampar – Adamič

Štampar na samom početku prepiske sa Adamičem ističe osjećaj osobne odgovornosti za budućnost (1), i socijalni pristup u medicini (1). U idućem pismu i kasnije (3,5,6) vrlo negativno ocjenjuje stanje u Jugoslaviji «*moja otadžbina otaljava svoje dane u jednoj kaljuži, bez inicijative, tapkajući u mraku sa jednim jedinim programom, da progona svaku naprednu misao i ne obazirući se na tolike progone i na savjete iskrenih i odanih ljudi*». Izražava i strah za ugroženost postignutog u narodnom zdravlju. «*Moje djelo, koje sam ostavio bez vodje mojim odlaskom toliko stradava u tim prilikama, da ni sam ne znam, kako će biti s njime*». Već 1933 potpuno odbacuje nacizam (3). «*Po povratku iz Njemačke, koju sam posjetio u jednoj delikatnoj misiji, ali sam se vratio vrlo deprimiran, jer sam vidio toliko bijede uslijed jednog pomahnitanog režima*». Istovremeno ističe snagu Amerike (3) i navješćuje odlazak u Kinu (3). Vrlo je nezadovoljan vlastitim položajem (3,5,6) «*mislim da mi od života ne ostaje još mnogo slobodnog vremena za aktivno djelovanje i tako ću moje srce i znanje, kao i iskustvo posvetiti drugima, kad ne mogu svojim u otadžbini*». Teško ga pogađa smrt žene (5,6). Reagirajući na Adamičeve visoke ocjene njegovog rada, Štampar ocjenjuje zašto i kako je postignut uspjeh (6), «*samo se bojim, da vi nijeste i suviše istakli moje zasluge za sve to; sigurno je da je tu bilo i mojih zasluga, ali glavni dio nose moji saradnici, koje sam istina oduševio i spremio za tu vrstu rada i omogućio im da mu se posvete na najbolji način, ali moji saradnici su posvršavali najglavniji dio poslova; ja sam u neku ruku bio samo kao kvasac, koji je u jednoj sredini pri pogodnim prilikama pobudio vrijenje; ništa sa glavom, sve s nogama; vjerujte mi da i u tome ima nešto istine*». Štampar pokazuje politički oprez i obrazlaže ga (6) «*samo se po sebi razumije, da nakon vašeg sadašnjeg pisma, u kojem mi javljate, da će knjiga biti sasvim neprijateljski spram nosioca sadašnjeg režima u Jugoslaviji, ne bi bilo dobro, kad biste knjigu meni posvetili, jer bi to izazvalo velike neprilike i akcije od strane režima protiv mene*». Od početka boravka u Kini vodio je dnevnik «*da opišem moj život i osjećaje u ovoj neobičnoj zemlji; dnevnik mi je već narastao na pet stotina stranica ...jednog naročitog života ispremiješan sa mojim ličnim radom oko unapređenja malog čovjeka*» (11). Vidi se koliko je važnost pridavao radu u Kini «*Dnevnik sam pisao da mi posluži kao građa za jednu knjigu koju sam htio da publikujem u Jugoslaviji i da mi posluži kao uspomena za jedan vrlo značajan odlomak mog života*» (14,15) U zadnjem pismu pred rat komentira težak socijalni položaj obitelji osnivanje, posebno žena i djece u Zagorju (17). Nakon rata Štampar ističe osnivanje Svjetske Zdravstvene Organizacije (18), a u zadnjem pismu zaključuje «*obavili smo mnogo posla, koji će se u godinama koje dolaze pokazati vrlo korisnim*» (20).

Adamič se u svom prvom pismu osvrće na svoja pisanja o Jugoslaviji (2). Veliku pažnju poklanja želji da Štamparu posveti svoju knjigu o Jugoslaviji, ali i da mu ne naškodi zbog kritike vlasti u njoj, «*pa je moguće da Vam moja posveta te knjige Vama prouzroči štete u političkom smislu*». (2,7). Opetovano iskazuje divljenje Štamparu (2, 8, 12) i vjeruje da će on ponovno moći djelovati u Jugoslaviji (4). Podržava Štampar u pisanju dnevnika (12), ali odbija poziv na suzdržanost u kritici vlasti u Jugoslaviji. «*Neću izvršiti nikakve promjene, niti ću brisati to što tražite. Moj je posao da pišem istinu...*» (8)

*(u zagradama su brojevi pisama)

UVOD

U bogatoj ostavštini Louisa Adamiča u knjižnici Sveučilišta Princeton nalazi se i dvadeset pisama razmijenjenih između njega i dra Andrije Štampara. Ta prepiska osvjetljuje odnos, lijep, zanimljiv i koristan, dvojice umnogome bliskih ljudi, usprkos vrlo različitim životnim historijama. Adamič i Štampar, a djelomice to pokazuju i ova pisma, lako su našli mnogo zajedničkoga u svom socijalnom aktivizmu, u širini zahvata svojih naprednih pogleda na svijet, požrtvornosti i principijelnosti.

Louis Adamič (u nas je uvriježeno da mu ime pišemo u američkoj verziji, a na prezimenu zadržavamo slovenski dijakritički znak, 1898-1951) napustio je rodnu Kranjsku kad mu je bilo petnaest godina, li otišao u Ameriku. Probijajući se najprije, kao i toliki drogi kojima je bilo dato da kasnije žive od pera,

nekvalificiranim fizičkim radom, on je koncem dvadesetih godina postao zapaženo ime američke socijalno-historijske publicistike, pa i književnosti usredotočene na etničke manifestacije američkog života

U vrijeme kad ga je Adamić upoznao, četrdesetčetirigodišnji Štampar već je bio penzioniran kao nepoželjan službenik, ali je zato bio potpredsjednik Odbora za higijenu i javno zdravlje Lige naroda u Ženevi, pa je u toj dužnosti putovao Evropom.

Adamićev opis Štamparove osobe vrijedan je da se navede:

»Iako je, kako sam spomenuo, golema ličnost, u biti je on jednostavan, potpuno slobodan od pretenzija, u osnovi seljak. Govor mu se ritmički kotrlja iz usta u lijepim kadencama. Razgovarajući i s obrazovanim čovjekom, rijetko se služi nekom riječi koju ni najzaostali seljak ne bi razumio. Majstor je jednostavnih improviziranih govora. Poput Radića, često priča u parabolama. Pomalo demagog (u najboljem, najnevinijem smislu riječi), uvijek kaže ono pravo. Umije seljaku laskati, dok mu govori što mu nedostaje.

S krupnom svojom kupolom od glave i velikim mjesečastim licem, on nije lijep, ali ima privlačan smiješak i otvoreno ponašanje koje svakomu dopušta da mu priđe i da se s njim sprijatelji. Prirodan je, neutaživ optimist, i mnogo se smije. Smijeh mu dolazi iz dubina širokom, melodioznom tutnjavom koju probijaju tanki, nagli vrisci, smijeh seljaka.«

1.	Štampar Adamiću	20. maja 1933.	Zemun
2.	Adamić Štamparu	June 1, 1933	New York
3.	Štampar Adamiću	12. 8. 933.	Ženeva
4.	Adamić Štamparu	August 24, 1933	New York
5.	Štampar Adamiću	22. 9. 933.	Genova
6.	Štampar Adamiću	26. listopada 1933.	Nanking
7.	Adamić Štamparu	Dec. 2, 1933	New York
8.	Adamić Štamparu	December 2, 1933	New York
9.	Štampar Adamiću	29th August, 1934	Nanking
10.	Štampar Adamiću	3rd June, 1935	Nanking
11.	Štampar Adamiću	5. VI. 1935.	Nanking
12.	Adamić Štamparu	June 10, 1935	New York
13.	Štampar Adamiću	4. kolovoza 1935.	Kuling
14.	Štampar Adamiću	14. VIII. 1935.	Nanking
15.	Štampar Adamiću	5th December 1935.	Nanking
16.	Štampar Adamiću	18. V. 36.	Shanghai
17.	Štampar Adamiću	12. septembra 1936.	Zagreb
18.	Štampar Adamiću	March 21-st 46.	Paris
19.	Štampar Adamiću	26. 7. 46.	New York
20.	Štampar Adamiću	Nov. 13-th 46	Geneve

Pisma

[1]

Zemun. Gradski park

10., 20. maja 1933.

Dragi g. Adamić,

vrlo ste me obradovali s vašim dvjema kartama, koje ste mi poslali na polasku u Ameriku i po dolasku u New York. Ono nekoliko čas ova što sam imao čast da budem u vašem društvu i da se upoznam s Vama i s Vašom gospođom ostali su u vrlo ugodnoj uspomeni, osobito u ovo doba tolikih peripetija i nevolja. Meni je bilo osobito drago, što sam baš vama mogao da pokažem jedan dio radova, koji su bili izvođeni pod mojim direktivama i u koje sam uložio toliko od moje duše i srca. Meni je činilo naročito zadovoljstvo, što sam imao prilike da s Vama govorim o izvesnim problemima narodnog zdravlja, za koje ste vi pokazivali toliko interesa.

Vratio sam se juče iz Španije, kamo sam bio pozvan radi održavanja predavanja o problemima narodnog zdravlja; mnogo sam tamo vidio poučnih stvari; vidio sam veliku prošlost i novu sadašnjost toga nama u stvari tako malo poznatog naroda.

Pratim uzbudljivu sadašnjost vaše otadžbine i vjerujem da će se konačno naći put, koji će veliki američki narod izvesti u periodu novih pokreta i uspjeha. Vjerujem u uspjeh dobre stvari. Stradanja naše generacije stvorice bolje uslove života onim generacijama, koje iza nas dolaze.

Biću vrlo sretan, ako mi se budete od vremena na vrijeme javili i ako mi pošaljete vaše opise i

prikazivanja vidjenog i osjećanog u Jugoslaviji. Za sada ostajem kod kuće neko vrijeme. Za koji mjesec će izaći knjiga o našem radu na unapređenju narodnog zdravlja posljednjih deset godina. Pišem uvod za tu knjigu, u kojem ću prikazati ideološku i stvarnu stranu našeg rada. Biće izdano u tri jezika i popraćeno s mnogim slikama. Samo se po sebi razumije da ću vam odmah poslati jedan primjerak, čim se knjiga otštampa.

Molim vas da Vašoj cijenjenoj gospođi isporučite moje naročito poštovanje.

Sa pozdravom
Dr. A. Štampar

[2]

Louis Adamić
49 E. 33 St., New York, N. Y.

1. lipnja 1933.

[Prijevod] Moj dragi dr Štampare, Mnogo Vam hvala na Vašem pismu. Vrlo sam se veselio što imam vijesti od Vas. Otkad sam se vratio u Sjedinjene Države vrlo sam zaposlen. Dosad sam napisao četiri ili pet članaka o Jugoslaviji; dva su dosta kratka, ostali vrlo dugački. Jedan od kratkih je objavljen. Taj će Vas najmanje zanimati; ipak ću Vam pokušati poslati primjerak.

Namjeravao sam ovog mjeseca pisati o Vašem radu, ali kako mi kažete da ćete skoro objaviti knjigu o tomu, čekat ću dok ne vidim knjigu, koju ćete mi, kao što pišete, poslati.

Vjerojatno sam Vam rekao da ću objaviti knjigu o Jugoslaviji. Mislim da će se pojaviti negdje početkom 1934. Čitavo vrijeme otkada sam se vratio u Ameriku namjeravam Vas zamoliti da mi dopustite da knjigu posvetim Vama - ovako: »Dr Andriji Štamparu«. Razlog je taj što ste Vi jedina javna ličnost u Jugoslaviji, kojoj u potpunosti odobravam i koju punim srcem i umom poštujem. U vezi s tim moram Vam međutim reći da će velik dio onoga što ću napisati biti kritika mnogih ljudi u Beogradu, pa je moguće da Vam moja posveta te knjige Vama prouzroči štete u političkom smislu. Zato u ovom trenutku ne želim inzistirati da mi dade te svoje dopuštenje. Dijelovi knjige najprije će se pojaviti u časopisima. Poslat ću Vam te časopise, pa ćete vidjeti da li Vam odgovara da knjiga bude Vama posvećena.

U Sjedinjenim Državama događa se mnogo zanimljivoga. U ovom trenutku čini se da je naša zemlja potpuno na putu da postane velikom socijalističkom državom.

Još nešto. Mogu li Vas pitati tko je Vaš osobiti prijatelj u Rockefellerovu institutu u New Yorku? Želio bih od nekoga s Instituta dobiti izjavu o tomu što misle o Vašem radu, kako bih je mogao citirati u knjizi.

Ako mi pišete, molim upotrebite gore navedenu adresu; a ako je moguće, šaljite mi svoja pisma iz neke strane zemlje. Bojim se da ne primam svako pismo koje mi šalju iz Jugoslavije.

Mojoj je ženi bilo vrlo drago da primi Vaše pozdrave. I ona Vas srdačno pozdravlja. Često govorimo o Vama. Žao nam je što nismo imali prilike upoznati Vašu obitelj i vidjeti Vaš dom u Zemunu. No mi ćemo opet doći u Jugoslaviju.

Molim Vas da budete ljubazni i da prenesete moje pozdrave svojim prijateljima, liječnicima u Zagrebu. Vrlo su nas lijepo primili. A u njihovu društvu upoznali smo Vas. Doista, dragi dr Štampar, upoznati Vas bila je najbolja stvar u toku mog boravka u Jugoslaviji. Vaš rad je ono što je najkonstruktivnije u toj nesretnoj zemlji i što ulijeva najviše nade.

Vrlo Vas srdačno pozdravlja,

[3]

Ženeva,

12.8. 933

Dragi g. Adamić, mnogo ste me obradovali Vašim pismima, osobito s poslanim člancima, iz kojih sam najbolje mogao razabrati, kako se velike promjene događaju u Vašoj zemlji. To i jest simpatično kod Amerikanaca, da otvoreno gledaju u pitanja i da pokušavaju naći rješenje i onakovim metodama, koje nijesu obične. Meni izgleda prema člancima i vijestima, koje čitam, da vaša zemlja ide u susret socijalizaciji i da je već prešla dobar dio puta. Samo se po sebi razumije da nitko ne može predvidjeti ishod te borbe.

Dok se kod vas događaju tolike promjene i javni život stoji neprestano pod uticajem izvođenja jednog programa, smionog po svojoj zamisli i bez primjera u Vašoj istoriji, dotle moja otadžbina otaljava svoje dane u jednoj kaljuži, bez inicijative, tapkajući u mraku sa jednim jedinim programom, da progoni svaku naprednu misao i ne obazirući se na tolike progone i na savjete iskrenih i odanih ljudi. Moje djelo, koje sam ostavio bez vodje mojim odlaskom toliko stradava u tim prilikama, da ni sam ne znam, kako će biti s njime. Vaš članak o uticaju režima na književnost doista je bio

dragocjeni prilog tom pitanju i vi ste nam svima od srca govorio.

Kako vam je poznato iza Vašeg odlaska ja sam bio nastavio s mojim predavanjima. Bio sam pozvan u Madrid i tamo sam održao dva predavanja u tamošnjoj školi narodnog zdravlja. Vidio sam novu republiku u teškim porođajnim mukama. Poslije sam bio u Parizu na konferenciji o uticaju ekonomske krize na narodno zdravlje i tu sam nešto doprinio rješavanju tog pitanja. Sada se ponovo nalazim u Ženevi po povratku iz Njemačke, koju sam posjetio u jednoj delikatnoj misiji, ali sam se vratio vrlo deprimiran, jer sam vidio toliko bijede uslijed jednog pomahnitanog režima. 12.000 liječnika je otpušteno, među njima najveći kapaciteti svoje struke; broj advokata bačenih na ulicu i bojkotovanih daleko je veći. Meni je bilo stavljeno u dužnost da govorim s nekojima, za koje želimo da nađemo zaposlenje u drugom svijetu. Meni izgleda da će stanje u Njemačkoj dugo trajati.

Prije 2 mjeseca me pozvalo Društvo naroda, da preuzmemo jednu misiju na Dalekom Istoku. Radi se o rekonstrukciji nekoliko provincija u Kini i ja bih imao tu jednu od glavnih zadaća. Ovom sam se pozivu odazvao u principu, a sada sam dobio definitivni poziv, tako da ću za jedno mjesec dana otputovati u daleki svijet. Želim da pošteno radim na jednoj stvari i da pomognem svijetu, kojemu je potrebna pomoć. Teško mi je ostaviti svoju porodicu, ali mislim da mi od života ne ostaje još mnogo slobodnog vremena za aktivno djelovanje i tako ću moje srce i znanje, kao i iskustvo posvetiti drugima, kad ne mogu svojim u otadžbini.

Osobito sam bio počašćen, kad sam iz Vašeg pisma razabrao, da vašu knjigu želite posvetiti meni. Primam to u principu, jer će to za mene biti velika čast, ali vas molim, da mi prethodno pošaljete one dijelove knjige, koji su sa političkog gledišta važni, da mogu prosuditi efekat u samoj zemlji.

Mnogo ćete me obradovati, alko mi odmah pišete, ja ću biti u Zemunu do 6. septembra i mi:slim da do onda može stići Vaš odgovor.

Vas i gospođu mnogo pozdravlja

Dr A. Štampar

[4]

Louis Adamic
1058 Morris Ave., New York, N. Y.

24. kolovoza 1933.

[Prijevod] Dragi moj dr Štampar,

Mnogo Vam hvala na Vašem pismu. Vrlo mi je drago što čujem od Vas. Međutim, vijesti koje mi javljate o prilikama u našoj zemlji vrlo su žalosne.

Čestitam Vam što ste dobili priliku da radite na Dalekom Istoku, iako naravno znam da ste srcem i umom zapravo u Jugoslaviji. Kako Vas poznajem, nećete izgubiti vjeru u budućnost, za koju držim da Vama obećaje velike mogućnosti baš u Jugoslaviji.

U ovom Vam času ne mogu poslati one dijelove svoje knjige koji se tiču političke situacije. Knjiga još nije gotova. Mogu Vam unaprijed reći da će najvećim svojim dijelom predstavljati izravan i oštar napad na sadašnji režim u Beogradu. Molim pošaljite mi svoju adresu u Kini, kad je budete znali; onda ću Vam poslati kopije dijelova svog rukopisa.

Pred neki dan razgovarao sam o Vama sa g. Ivanom Mladineom, koji Vas neobično cijeni.

Uz najbolje želje od mene i moje žene

Srdačno Vaš,

Molim, ne pišite mi iz Jugoslavije;

pišite iz neke strane zemlje.

[5]

Hotel Colombia, Genova,

22. 9. 1933.

Dragi g. Adamić

Hvala na vašem ljubaznom pismu. Za ovo vrijeme mene je zadesila velika nesreća: moja draga žena, moj drug i saradnik u životu, umrla je nakon jedne operacije. Tako sam ostao sa 5 male djece. Jedina utjeha u mojoj žalosti je fakat, što sam se uvjerio, da u cijeloj zemlji imam veliki broj prijatelja i da je moje djelo, za ikoje je moja draga žena najviše doprinijela, uhvatilo dubokog korijena kod svih, osim sada vladajućih krugova. Delegacije seljaka su došle i zasule su njezin grob sa poljskim cvijećem.

Djecu sam ostavio u sigurnim rukama kod dobrih prijatelja. U tom pogledu mogu biti miran. Danas polazim za Daleki Istok, gdje ću ostati do konca 1934. Preselio sam se u Zagreb. Nadam se da ću u dalekom svijetu naći polje mojeg rada, kad to nije moguće u rođenoj zemlji.

Moja adresa je: c/o Dr Borčić, Wei-sheng-shu, Nanking, China. Biću utješten u mojoj tuzi, ako mi se

češće budete javljali. Ja ću Vam s puta pisati opširnije o prilikama kod nas. Nadam se, da ćete mi poslati izvjesne partije Vaše knjige o Jugoslaviji, kako bih se mogao odlučiti radi onog Vašeg predloga.

Vas i gospođu mnogo pozdravlja

Vaš

Dr. A. Štampar

[6]

Nanking,

26. listopada 1933.

Dragi g. Adamić,

primio sam vaše zadnje pismo ti hvala vam osobita na izraženoj sućuti povodom smrti moje drage žene; silno sam potrešen tom najvećom nesrećom u mojem životu, jer sam ostao sam sa petero djece, kojima je i te kako potrebna majčina ljubav, koju, kako znate, nitko ne može da zamijeni.

Na putu na Daleki Istok sam se oporavio nešto fizički iza tako velikih potresa, ali duševno ne dovoljno; jedino se nadam da ću u novom poslu, koji me čeka, naći utjehe i nove snage; svakako da se moram oporaviti, jer imam još pred sobom pored moje struke i veliku dužnost brige za djecu, kojoj sada moram posvetiti svu svoju pažnju; dok je mati bila živa, onda sam se mogao sav da posvetim mojem radu na unapređenju narodnog zdravlja, ali sada se situacija promijenila.

Pročitao sam vaš članak, koji ste mi u kopiji poslali o radu na unapređenju narodnog zdravlja u našoj zemlji; iz njega sam razabrao, da tako velike simpatije imate spram toga rada i spram njegovog tvorca, samo se bojim, da vi nijeste i suviše istakli moje zasluge za sve to; sigurno je da je tu bilo i mojih zasluga, ali glavni dio nose moji saradnici, koje sam istina oduševio i spremio za tu vrstu rada i omogućio im da mu se posvete na najbolji način, ali moji saradnici su posvršavali najglavniji dio poslova; ja sam u neku ruku bio samo kao kvasac, koji je u jednoj sredini pri pogodnim prilikama pobudio vrienje; ne znam da li sam vam rekao što sam odgovorio rumunjskoj kraljici Mariji, kad me je pitala nakon posjete ustanova, na koji način sam sve to svršio; rekao sam joj: Veličanstvo, ništa sa glavom, sve s nogama; vjerujte mi da i u tome ima nešto istine. U vašem prikazu ima i nekoliko netačnosti, ali manjeg značaja; znate, ja se malo stidim, kad se mnogo o meni govori.

Kad ste mi pisali, da mislite vašu knjigu posvetiti meni, ja sam vam bio odgovorio, da na to pristajem samo u principu i da želim znati njezin politički dio obzirom na tako teške naše prilike; samo se po sebi razumije, da nakon vašeg sadašnjeg pisma, u kojem mi javljate, da će knjiga biti sasvim neprijateljski spram nosioca sadašnjeg režima u Jugoslaviji, ne bi bilo dobro, kad biste knjigu meni posvetili, jer bi to izazvalo velike neprilike i akcije od strane režima protiv mene; za to vas molim da u mojem interesu ne posvećujete knjigu meni, jer i vi sami dolazite do istog zaključka, da to ne bi bilo dobro. Pa i u ovom članku, koji ste mi poslali, ja bih na vašem mjestu izostavio svaku oštru riječ o kralju iz prostog razloga, što će on čitati taj članak, jer u Americi postoje ljudi, koji njemu direktno šalju sve takove vijesti; pravo da vam kažem u našim prilikama, izvjesni elementi bi sa svoje strane sve učinili, da me dovedu lično u vezu s tim člankom; samo se po sebi razumije, da ja to sve prepuštam i vašoj ocjeni.

Mene će svaka vijest od vas radovati; ne ću stalno biti u Nankingu, ali mi pišite na naznačenu adresu; ja ću vam se javljati od vremena na vrijeme.

O Jugoslaviji nemam vam što povoljnog da pišem, jer se cio javni život odigrava u laži i falsifikatima; tamo gdje nema slobode štampe i sastajanja, ne može se ni znati, kako narod misli; njemu danas ne preostaje drugo, nego da stradava od nevolja materijalnih i duševnih; jedino što može da učini to je da ne ide na glasovanje kad se raspišu izbori na osnovu supresivnih i nemogućih metoda ili da ne pođe na zakazane skupštine, na koje ga tjeraju i daju mu besplatnu vožnju; ali ni to mu mnogo ne vrijedi, jer se u štampi po naredbi vlade i to falzifikuje; kakova se generacija stvara pri takvim prilikama, možete sebi samo da pretstavite; danas cio naš narod nema programa i luta u nevolji i mraku; i drugdje se na svijetu događaju promjene, s kojima se ne možemo da složimo, ali se sve vodi pod jednim programom, koji se doista i sprovodi s manje ili više uspjeha; kod nas se samo luta i u laži traži spas; teško onome, koji u laži vidi svoj program.

Mnogo vas i gospođu pozdravlja sa Dalekog Istoka

Dr Štampar

[7]

2. prosinca 1933.

[Prijevod] Dragi moj dr Štampar,

Pišem Vam dva pisma. Molim Vas spremite ono koje prilažem, da biste se zaštitili ako bi Vam zbog mene netko u Jugoslaviji pokušao prouzročiti neprilike. U tom pismu, kao što vidite, kažem da Vi meni niste dali nikakvih obavještenja, što je istina, i da ni na koji način niste odgovorni za način na koji pišem.

Priloženi izresci zanimat će Vas.
Iskreno,
Louis Adamic

[8]

1058 Morris Ave., New York, Dr Andrija Štampar,
Nanking, Kina.

2. prosinca 1933

[Prijevod] Dragi moj dr Štampar,
Mnogo Vam hvala za Vaše pismo od 26. listopada, koje sam primio prije samo nekoliko dana. Nisam Vam odmah odgovorio, jer sam bio silno zaposlen.
Zanimalo me je ono što kažete o poglavlju moje knjige u kojem pišem o Vama i Vašem radu. Iskreno smatram da ste Vi najdragocjeniji čovjek što ga ima Jugoslavija, te sam namjeravao baš to i reći. Žao mi je što Vas uznemiruju neke stvari koje iznosim u vezi s Vašim radom. Međutim, jasno kažem u knjizi da mi se, kad smo se nekoliko puta vidjeli početkom 1933, ni u jednoj prilici niste potužili ni na šta što se Vama događa. Htio bih ovdje također izjaviti da mi niste dali nikakvih obavještenja o političkoj strani svoje karijere. Sva obavještenja o političkim poteškoćama koje ste imali dobio sam iz drugih izvora. Ako se nekome ne bi svidjelo ono što ću tiskati, to neće biti Vaša greška, nego isključivo moja odgovornost. Neću izvršiti nikakve promjene, niti ću brisati to što tražite. Moj je posao da pišem istinu onako kako je vidim.
Nadam se da Vaš rad ima na Dalekom Istoku toliko uspjeha kao u Jugoslaviji. Također se čvrsto nadam da ste se bar djelomice oporavili od udara koji Vam je nanijela smrt Vaše supruge.
Uz najdublje iskrene želje od mene i moje supruge, ostajem, dragi moj dr Štampar,
Vaš odani,

[9]

CENTRALNA POLJSKA ZDRAVSTVENA STANICA
NACIONALNO EKONOMSKO VIJEĆE
NACIONALNA VLADA REPUBLIKE KINE

NANKING,

29. kolovoza 1934.

[Prijevod] Dragi g. Adamicu
Primio sam Vašu knjigu »Smijeh u džungli« i mnogo Vam zahvaljujem. Nadam se da će mi skoro stići »Dinamit«.
Posljednjih šest mjeseci radim u sjeverozapadnim pokrajinama Kine, gdje uspostavljamo razne zdravstvene ustanove, donekle poput onih u Jugoslaviji. Kad se osvrćem na ono što smo uradili, prilično sam zadovoljan i vjerujem da te ustanove mogu pučanstvu biti od znatne koristi.
Osim toga vršio sam mnoga proučavanja o općim ekonomskim i društvenim prilikama Sjeverozapada Kine, koja je iz zemljopisnih i rasnih razloga jedna od najzanimljivijih zemalja na svijetu.
Za dva mjeseca odlazim u Evropu da sredim svoje obiteljske prilike; namjeravam putovati preko SSSR-a. Pozvali su me da opet dođem u Kinu, i to na tri godine. Ako prihvatim tu ponudu, vratit ću se u Kinu, idućeg proljeća, preko Sjedinjenih Država, i nadam se da ćemo se u New Yorku sastati.
Moji suradnici nedavno su objavili prikaz mog rada u Jugoslaviji. Jedan će Vam se primjerak poslati, ali, izravno odašiljanje iz Jugoslavije nije moguće.
Uz mnogo pozdrava Vama i Vašoj supruzi,
iskreno
Dr A. Štampar

[10]

28, Kao Lou Men, NANKING,

3. lipnja 1935.

[Prijevod] Dragi g. Adamicu,
S veseljem sam primio Vašu najnoviju knjigu, »Unuci«. Doista je to značajno djelo, koje izvanredno zanimljivo i na očaravajući način "tumači život useljenika i promjene u tijeku generacija.
Prošle godine obavijestili ste me da ste mi poslali primjerak novog izdanja »Dinamita«, ali na žalost

nikad nisam primio taj primjerak. Tražio sam ga po raznim knjižarama, ali ga nisam uspio naći. Ako to ne bi bilo preteško, da li biste mi ponovno poslali jedan primjerak preporučenom poštom? Na taj način imat ću kompletnu zbirku Vaših knjiga.

Ponovno sam bio u sjeverozapadnim pokrajinama da vidim kako stoji s ustanovama koje su tamo osnovane tijekom prošle godine. Vrlo me se ugodno dojmio napredak učinjen u tom dalekom dijelu Kine, i nadam se da će one, ne samo sada, nego i u budućnosti, predstavljati vrijedan prilog općem napretku ovog dijela svijeta. Sigurno da nije moguće postići značajnije poboljšanje samo sa zdravstvenim ustanovama, jer zdravstveno poboljšanje ovisi o društvenom i ekonomskom, a da se to postigne trebat će ne samo mnogo vremena nego i velikih investicija. Centralna se Azija sada promijenila, osobito otkad se ruska željeznička pruga produljila do granica Turkeстана. Taj dio Turkeстана sad je u velikoj mjeri pod utjecajem rada na rekonstrukciji što ga Rusi vrše u Centralnoj Aziji.

Iz tiska i različitih knjiga vidim da prilike u Sjedinjenim Državama nisu tako povoljne. Čitao sam i Vaše članke u časopisima o problemima radništva i nedavnim novostima u vezi s radništvom.

Nadam se da ste u dobrom zdravlju.

Uz srdačne pozdrave gospođi Adamić i Vama

Iskreno

Dr A. Štampar

[11]

G. Louis Adamić

Grand Central Annex, New York City, N. Y., U. S. A.

Nanking, Kao Lou Men,

28, 5. VI. 1935.

Dragi g. Adamić,

baš pred dva dana sam Vam poslao pismo, u kojem sam Vam se zahvalio na knjizi Grandsons i u nekoliko riječi Vam opisao moj život i rad u posljednje vrijeme.

Jako me veseli što u Vašem radu napredujete; vjerujem da ćete sa svakim od Vaših novijih djela postići uspjehe, koje ste postigli sa Natives Return.

Vidim iz Vašeg pisma da se bavite mišlju da nastavite u novoj knjizi temu iz Natives Return; problem fačuka je svakako interesantan i dobar opis toga pitanja biće svakako izvrstan prilog poznavanju i te pojave društvenog života; samo ta pojava nije originalno naša, ona se nalazi u svim poljoprivrednim zemljama ili u zemljama, koje nemaju ustanova za zbrinjavanje ili zaštitu nezakonite djece; u Zagorju pored Zagreba to se razvilo najviše radi toga, što je Zagreb absorbirao veliki broj djevojaka sa sela, koje su se odale službi po pojedinim kućama kao sluškinje; veliki broj takovih sluškinja postaje nezakonitim majkama; njima ne preostaje drugo - ako neće da izgube službu - nego da nezakonitu djecu dadu u obližnja sela na othranjivanje pojedinim ženama, koje su se time bavile kao naročitim zanimanjem; naravno da takove žene nijesu imale redovno ni srca ni osjećaja za tuđu djecu, nego su majke takove djece izrabljivale samo da što više njima ostane; najveći broj takove djece je umirao. Dok sam ja bio načelnik saniteta bio sam organizovao specijalnu službu, koja se bavila strogim i pravednim nadzorom nad othranjivanjem takove djece; specijalni liječnici spremni za takovu vrstu rada liječnički su nadzirali tu djecu; a sestre su pohađale domove u kojima su se djeca nalazila; samo se po sebi razumije da je umiranje takove djece pod liječničkim nadzorom opalo u znatnoj mjeri i da su slučajevi izrabljivanja od strane žena, koje su se bavile othranjivanjem te djece, bili sve rjeđi; neznam kako je danas sa tom službom, ali vjerujem da se taj nadzor obavlja, samo neznam u kojoj mjeri.

Molim Vas da pričekate neko vrijeme - mislim najviše dva mjeseca - pa ćete dobiti najnovije podatke o tome; naime pišem sada u Zagreb i odatle će Vam poslati direktno podatke o tome; poslužiće se samo Vašim inicijalima i pismo poslati na Vašu sadašnju adresu. Tako će biti najbolje, jer biste drukčije može biti mogli priopćiti u Vašoj knjizi krive podatke.

Vidim iz Vašeg pisma da namjeravate opet spomenuti moj rad u Vašoj najnovijoj knjizi, koju spremate. Moram Vam priznati da ste za moj popularitet vrlo mnogo učinili Vašim Natives Return i da me svuda poznaju po toj knjizi, -tako da sam često u neprilici; Vaša je knjiga ovdje vrlo dobro poznata i svuda se može kupiti. Samo bih Vas molio da taj dio o meni prethodno pošaljete meni, kako bih mogao da ispravim eventualne pogreške; tako u članku o meni i u nekim drugim ima sitnijih pogrešaka, koje se lako mogu odstraniti.

U jednom od Vaših pisma ste mi spomenuli da ćete može biti u ove krajeve; mene bi vrlo veselilo kad bih Vas ovdje mogao vidjeti; uvjeren sam da biste ovdje našli vanrednog materijala za novu knjigu; otkako sam amo došao vodim dnevnik osjećaja i događaja; tu biste našli takovog materijala kakovog se nemože nigdje više da nađe; i sam se spremam da opišem moj život i osjećaje u ovoj neobičnoj zemlji; dnevnik mi je već narastao na pet stotina stranica sitno mašinom pisanih; 16 pokrajina sam do sada obišao i svagdje pokupio vanredno interesantne podatke; Kina je velika seljačka zemlja, koja

se nalazi u previranju primajući ili bolje pokušavajući da primi jednu stranu civilizaciju; ovdje biste vidjeli još veći razdor među intelektualcima i kapitalistima i ogromnom seljačkom masom; ovdje biste mogli da vidite kako je mašina vrednija u praktičnom životu od živog stvora; samo biste morali ostati nekoliko mjeseci ovdje, jer su prostranstva i problemi preogromni za kratki boravak.

Uvijek ću se radovati svakoj vijesti od Vas. Mnogo gospođu i

Vaš pozdravlja Vaš

Dr Štampar

[12]

Louis Adamic,
Grand Central Annex, New York, N. Y.

10. lipnja 1935.

[Prijevod] Dragi moj Štamparu,

Vaš dnevnik o boravku u Kini, o kojem ste mi pisali u svom posljednjem pismu, spomenuo sam prije nekoliko dana svojim nakladnicima, Harper & Bros., koji su, kao što možda znate, prva kuća u Sjedinjenim Državama. Oni su se silno zainteresirali. Zato Vam i pišem tako brzo nakon pisma koje sam Vam poslao prije nekoliko dana.

Po mom mišljenju Vi ste najbolji čovjek što ga Jugoslavija ima, i vjerujem da bi Vaše ideje trebale pokretati i obuhvatiti sve značajne faze narodnog života u zemlji. Vjerujem da ćete jednom doći na vlast u Beogradu. Ne bih se čudio da za pet ili šest godina tamo budete ministar predsjednik. Shvatite, ne kažem ja da mislim da ćete to biti, ali ne znam što bih mogao boljega učiniti nego da radim u takvom cilju. Prema tomu, spreman sam da prilično vremena i energije posvetim publicitetu za Vas i Vaš rad u Americi i Engleskoj, odakle se utjecaj Vašeg prestiža mora proširiti na Balkan. Vjerujem da bi dobra knjiga o Vašem radu u Kini bila silno zanimljiva, a možda i popularna ovdje i drugdje. Zato me zanima materijal sadržan u Vašem dnevniku. A zanima i tvrtku Harpers. Da li biste mi ga opisali kad budete imali vremena? Čime se najviše bavite? Pretpostavljam, zdravstvenim uvjetima; ali čime još? Imate li kopiju dnevnika koju biste mi možda poslali? Sumnjam da imate. Da li biste mi rekli što Vam je bila namjera da učinite s dnevnikom kad ste ga počeli voditi? Namjeravate li ga objaviti u obliku dnevnika u Jugoslaviji i drugdje? Dnevnici u ovoj zemlji ne idu, osim ako su iz pera velikih povijesnih ličnosti ili dama iz visokog društva; zato Vas želim zamoliti da mi dadete da taj materijal (pod pretpostavkom da je takav kakav bi me zanimao) upotrebim u knjizi koju bih napisao o Vašem doživljaju Kine i Vašem tamošnjem radu, i da se ona objavi pod mojim imenom. Shvaćate, naravno, da su to sasvim preliminarna pitanja koja ne predstavljaju nikakvo obećanje ni obavezivanje s moje strane. Potpuno sam zauzet već započetim poslom sve do sredine idućeg proljeća (1936). Poslije toga bio bi posjet Kini mogućnost. Hoćete li biti tamo tijekom 1936? Molim nemojte mi poslati svoj rukopis, ako nemate drugi primjerak koji ćete zadržati.

Iskreni pozdrav,

[13]

Kuling,

4. kolovoza 1935.

Dragi g. Adamić,

primio sam Vaše pismo od 29. lipnja i zahvaljujem Vam na pažnji; isto sam tako primio i dvije knjige koje ste mi poslali sa pripovijetkom o Hercegovcu; uvijek se mnogo radujem kad mi se javite.

Sada se nalazim na ljetnom odmoru u ovim planinama na rijeci Jangtsskiangu, da tako izbjegnem upravo opasne vlažne ljetne vrućine; ali vrijeme odmora iskorišćujem u to da čitam i studiram pitanja koja su danas na dnevnom redu; pored toga obavljam i svoje rutinske poslove; radim stalno na mojem dnevniku, koji je doista pun neobično poučnih doživljaja; već je narastao na veliku knjigu i ja se uvijek nadam da ću ga moći danas sutra kad više ne budem ovdje korisno upotrebiti; mislim da će biti interesantna slika ovdašnjih prilika, koje su za svakog posmatrača svjetskih događaja neobično važni. Vaša ideja u obradi mojeg dnevnika mi se sviđa ali bismo o tome morali lično da razgovaramo; uvijek se nadam da ćemo se jednoga dana opet sastati.

Ovoga puta sam posjetio pokrajinu Kiangsi, za koju sam pod kraj 1933. bio izradio plan za njezino unapređenje; Vi sebi možete pretstaviti kakovo plemenito uzbuđenje svakoga mora da obuhvati kad nakon godine i po dana dolazi u jedan kraj da vidi kako je sa izvršenjem toga programa; među raznim mjerama bio sam predložio osnivanje Seoskih Centara sa odjeljenjima za prosvjetu, poljoprivredu, zadrugarstvo, domaću industriju i narodno zdravlje; prema tome bi imao da bude ostvaren onaj ideal svakog pravilnog rada na unapređenju narodnog zdravlja u seoskim krajevima: kombinovana akcija u navedenim pravima; i doista našao sam jedan dio ustanova već osnovanih u radu zadnjih nekoliko mjeseci; bio sam sretan kad sam ti zabačenim seoskim krajevima, koji su bili skoro zaboravljeni i koji

su živjeli pod utjecajem snažne tradicije, naišao na ustanove, koje su bile uvijek dosta posjećivane od seljaka, koji su dolazili da traže pomoći i savjeta. Nadam se da će se taj rad, koji je još u zametku, učvrstiti i da će se vremenom ispraviti izvjesne pogreške, koje se tako često javljaju pri takovim poslovima. Boraveći u toj sredini imao sam naročito duševno zadovoljstvo.

Drago mi je da radite na novoj knjizi, koja će sigurno da prikaže interesantne strane ljudskog života; kad mislite da ju izdate? Radovao bih se kad biste mi onaj dio, koji spominjete, poslali da ga prethodno pročitam.

Molim Vas da pozdravite Vašu gospođu.

Mnogo Vas pozdravlja Vaš

Dr Štampar

[14]

Nanking,

14. VIII. 1935.

Dragi g. Adamić,

sa velikim interesom sam čitao Vaše pismo od 10. jula. Hvala Vam na izražaju tolikih simpatija spram mene i mogeg rada. Vidim da se interesujete za moj dnevnik. Ovoga puta mogu da Vam nešto o tome kažem.

Kad sam još u 1933. godini došao ovamo počeo sam da vodim dnevnik, koji bi imao da bude slika onoga što sam vidio i osjetio; dnevnik nije pisan po danima nego po događajima i krajevima koje sam obišao i u kojima sam radio; on ne opisuje samo rad jednog liječnika u ovom dalekom i zanimljivom svijetu, nego prikazuje ono što je na putu vidio i osjetio jedan čovjek, koji nije putovao sam sa fotografskim aparatom nego i sa otvorenim očima a još više sa otvorenim srcem; moj dnevnik obuhvaća ne samo opis rada na zdravstvenom unapređenju, nego još više ekonomski, socijalni i politički život u pojedinim krajevima Kine; treba da znate da sam obišao 16 pokrajina i da sam samo avionom letio oko 10.000 kilometara; dnevnik sadržaje i opise pojedinih važnih ličnosti, ali on opisuje i borbu siromašnih seljaka za koru kruha; on sadrži direktna opažanja o prilikama u sjevernom Tibetu, gdje sam nekoliko dana sproveo među nomadima na visokim ravninama oko jezera Kokonora; dnevnik opisuje guvernere i velike činovnike po velikim i modernizovanim mjestima, ali opisuje i jadne kulije koji za nekoliko centi rade dnevno i spavaju na ulici; on opisuje i seljačke tragedije za velikih poplava itd. Svaki dio dnevnika ima razne nazive; navešću vam samo nekoliko: čudnovato gledište pretsjednika vlade; u pustinji Gobi; na jezeru Kokonor; u bašti guvernerovoj; na velikom kanalu. Po tome vidite da je to zapravo opis jednog naročitog života ispremiješan sa mojim ličnim radom oko unapređenja malog čovjeka. Dnevnik sam pisao da mi posluži kao građa za jednu knjigu koju sam htio da publikujem u Jugoslaviji i da mi posluži kao uspomena za jedan vrlo značajan odlomak mogeg života; on je pun mojih ličnih osjećaja pri raznim prilikama. U njemu se mogu naći opisi mojih osjećaja, kad sam živio u luksuznim palačama i kad sam spavao na zemlji među seljacima; kako vidite tu se radi o zabilješkama čovjeka koji je putovao više sa otvorenim očima i srcem nego sa fotografskim aparatom; moje su simpatije na strani onih, koje ovdje progone, a ne na strani onih, koji progone; po tome moj dnevnik ima naročitu socijalnu notu.

Nijesam protivan ideji da i vi obradite taj materijal; vjerujem da bi to bila vrlo interesantna knjiga; samo mi bismo morali o tome da govorimo lično, jer meni nije moguće da vam cio dnevnik pošaljem; mogao bih vam na kraće vrijeme da pošaljem najnovije partije, ako želite. Samo se po sebi razumije da imam mnogo slika o svemu i o raznim krajevima; imam i kinematografskih slika, koje ću vam pokazati ako bi se vraćao kući preko Amerike; mnogo me raduje da ste se odlučili posjetiti i ovaj kraj; samo sada ne znam da li ću tako dugo ostati ovdje; izgleda mi da radi moje djece moram da se opet vratim na neko vrijeme; a što će onda da bude tko bi .to znao u današnjim vremenima.

Vrlo sam vam zahvalan na poslanim knjigama; dobio sam i Dinamit i sve što ste mi poslali u zadnje vrijeme; nadam se da će prispjeti i ova zadnja knjiga o naoružanju i zaradi, o kojoj mi pišete da ste ju poslali. Ako vam ne bi bilo teško mnogo biste me obradovali, kad biste mi poslali i ove knjige: Quincy Howe: World Diary, 1929-1934 (Robert M. McBride & Comp); The Foreign Policy of The Powers (Harpers & Brothers, Council on foreign relations).

Uz naročite pozdrave gdje supruzi mnogo vas pozdravlja vaš

Dr Štampar

[15]

LIGA NARODA   ZDRAVSTVENA ORGANIZACIJA

351, Chung Shan Road, NANKING,

5. 5. prosinca, 1935.

[Prijevod] Dragi g. Adamicu,

Proveo sam dva mjeseca u jugozapadnim pokrajinama, i kad sam se vratio našao sam Vaše pismo od 12. rujna.

Prema programu, treba da idem kući početkom iduće godine, i ne vjerujem da ću se vratiti ovamo. Nisam se još odlučio da li ću putovati preko SAD ili preko Rusije. Obje zemlje silno me zanimaju, a nipošto neću propustiti da Vas obavijestim koji ću pravac uzeti. Moja iskustva u Kini i moja djelatnost postaju svakim danom sve zanimljiviji. Osjećam da sam u nekim stvarima uspio i da sam u izvjesnoj mjeri bio od koristi ovdašnjem pučanstvu, koje tako silno pati. To je utjeha među tolikim mojim žalostima.

Moj dnevnik raste, i mislim da je svakog dana sve zanimljiviji.

Poslat ću Vam svoju fotografiju s potpisom.

Uz srdačan pozdrav gospođi Adamic,

iskreno

Dr Štampar

[16]

G. Louis Adamic,

Grand Central Annex, New York City, N. Y.

METROPOLE HOTEL, SHANGAI, CHINA,

18. V. 36.

Dragi g. Adamic,

Hvala Vam na ljubaznom pismu od 19.aprila. I meni je jako žao, što se nećemo vidjeti u Americi. Sutra polazim za Peking i odatle za Rusiju. Mislim da ću u Moskvi biti oko polovine juna. U Rusiji se nadam ostati oko mjesec dana. Samo se po sebi razumije, da ću vam se javiti. Nadam se da ćemo se na jesen negdje vidjeti. Ne mislim, da se vraćam na Daleki Istok.

Moja je adresa: Zagreb, Gvozd 7, Jugoslavija. Biće mi jako drago, ako mi se javite. Ne smeta me, ako mi direktno kući pišete.

Gospođu i Vas mnogo pozdravlja Vaš

Dr Štampar

[17]

Zagreb, Gvozd 7,

12. septembra 1936.

Dragi g. Adamić,

mного Vam zahvaljujem na poslanom najnovijem djelu Cradle of life; pročitao sam ga na dušak i ostao sam pod dubokom impresijom načina, na koji ste Vi u jednoj tako zgodnoj formi prikazali socijalno ekonomsku pozadinu Zagorja; mene je Vaše djelo tim više interesovalo, jer u njemu tako odlično obrađujete problem nezakonitog djeteta, koji je i mene u velikoj mjeri interesovao dok sam bio na čelu zdravstvene službe jugoslavenske; kako Vam je poznato moji saradnici su i sa svoje strane radili na tome, da ublaže bijedu djece, koja su umirala, ali naravno njihovi su uspjesi ostali jako ograničeni, jer nijesu bili u stanju da poprave socijalno ekonomske prilike Zagorja; za takove reforme se traži zajednički rad svih faktora, koji odlučuju u javnim poslovima.

Nedavno sam se vratio kući preko Sovjetske Unije, gdje sam proučavajući tamošnji rad na rekonstrukciji društvenoj sproveo mjesec dana. Sada namjeravam da ostanem sa djecom neko vrijeme a poslije mislim da ću opet sarađivati na međunarodnom polju.

Mного Vas pozdravlja Vaš

Dr Štampar

[18]

UJEDINJENI NARODI

Church House, Dean's Yard, London S. W.1, Pariz,

21 ožujka 1946

[Prijevod] Dragi g. Adamicu,

Ovime Vam javljam da sam sada u Parizu, gdje prisustvujem sastancima Pripremnog komiteta za Međunarodnu konferenciju. Sreo sam ovdje neke stare prijatelje. Želimo osnovati novu međunarodnu zdravstvenu organizaciju, koja bi imala biti mnogo šira po dosegu i ciljevima od

prethodnih. Mislim da bi se sazivanje Međ. zdravstvene konferencije moglo dogovoriti za negdje u lipnju ove godine. Kako stvari sada stoje, doći ću u SAD u drugoj polovici svibnja. Predstavnici Rockefellerove zaklade posjetili su moju zemlju. Napravio sam prijedlog za pomoć u razdoblju od idućih pet godina.

Vrlo je povoljno primljen. Bit će dodijeljen velik broj stipendija. Prilike u mojoj zemlji stalno se poboljšavaju. Očekujemo novu žetvu; od nje umnogome zavisi kad ćemo se oporaviti.

Mnogo Vam hvala za publikacije koje mi redovito šaljete.

Iz Pariza odlazim za nekih deset dana.

Uz mnogo pozdrava,

iskreno Vaš

Dr Štampar

[19]

HOTEL PENNSYLVANIA NEW YORK,

26.7.46.

[Prijevod] Dragi Adamiću,

Bilo je tako lijepo od Vas što ste mi čestitali. Mnogo Vam hvala. U mnogo čemu Vi ste znatno pridonijeli mom uspjehu u međunarodnim aktivnostima. Nadam se da ću Vas vrlo skoro vidjeti. Htio bih Vam reći nešto o pozadini mog izbora na taj važan položaj u Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji.

Vaš, kao uvijek

Dr Štampar

[20]

UJEDINJENI NARODI

SVJETSKA ZDRAVSTVENA ORGANIZACIJA

Interimna komisija

Palača naroda, ŽENEVA,

13. studenog 1946

[Prijevod] Dragi moj g. Adamiću,

Opet sam u inozemstvu. Koncem listopada stigao sam u Zagreb i našao obitelj zdravu i veselu. Mnogo se toga promijenilo za moje odsutnosti. Željeznički se promet znatno popravio, prehrambena situacija mnogo je bolja; cijene se spuštaju. Vlada posvećuje naročitu pažnju znanstvenim radnicima, podižući im plaće i omogućujući im bolje snabdijevanje. Moja najmlađa kći nedavno je diplomirala, a ja sam joj po svom položaju potpisao diplomu.

Kao što sam Vam rekao prije odlaska, vratio sam se ravno u svoju zemlju da bih se našao s najvažnijim ljudima i otkrio do koje će me mjere podržavati u mojim nastojanjima u inozemstvu.

Maršal je na žalost bio na putu u vezi s izborima koji su održani prošle nedjelje. Razgovarao sam sa Kardeljem. Bio je vrlo prijazan i saopćio mi da uživam njihovo puno povjerenje. Rado je slušao moj opis i moje poglede u vezi sa situacijom i novostima tamo. Govorio sam o Vama, a on se u izvjesnoj mjeri složio s mojim prijedlozima. Moram naravno tu stvar opet pokrenuti kad budem razgovarao s Maršalom. To će biti uskoro. Stekao sam dojam da će sve biti u redu. Incident sa Zdravstvenom konferencijom izbrisan je na moje zadovoljstvo.

Naš Zlatko mnogo putuje i drži čitav niz vrlo neugodnih govora. U početku su ih novine bilježile uz zgodne naslove, ali sada šute. Čini mi se da u vezi s njim stvari nisu bile dobro organizirane.

Odlazim u Zagreb za nekoliko dana, nakon što ću ovdje provesti deset dana predsjedavajući sastancima S. Z. O. U dobroj atmosferi obavili smo mnogo posla, koji će se u godinama koje dolaze pokazati vrlo korisnim. Na svaki način, sretan sam što imam mogućnost da učinim nešto dobro za svoju zemlju. UNRRA je odlučila da našoj organizaciji prepusti svoj rad na zdravstvu, kao i svotu od dva milijuna dolara za vršenje tih aktivnosti. Siguran sam da će moja zemlja dobiti značajan iznos za stipendije i drugu djelatnost na polju javnog zdravstva.

Sad nešto o koferu koji ste poslali. Nalazi se u rukama Vašeg brata, kako su me obavijestili ljudi iz naše ambasade u Parizu. Drago mi je da Vas mogu obavijestiti o tom uspjehu.

Pisat ću Vam vrlo skoro. Ostajem kod kuće bar 3 do 4 mjeseca. U ožujku treba da idem u Moskvu. U drugoj polovici ožujka ponovno ćemo se sastati u vezi sa S. Z. O. negdje u Evropi.

Uz srdačne pozdrave Vašoj supruzi

iskreno

Dr Štampar

BILJEŠKE UZ PISMA

Adamičev prikaz dra Štampara i njegova djela nije tiskan prije nego što se pojavio kao poglavlje u

knjizi *The Native's Return*. Knjigu nije posvetio Štamparu, ali ni ikome drugom. U poglavlju o Štamparu uopće se ne govori o kralju, što znači da je Adamič poslušao Štamparovo mišljenje i iz rukopisa poglavlja uklonio kritiku Aleksandra. Nju međutim nalazimo na mnogim drugim mjestima u knjizi.

Pretpostaviti je da je Štampar obilno iskoristio svoj dnevnik u svom izvještaju Društvu naroda i u svojim publikacijama za Društvo naroda i za kinesku vladu. S obzirom na Štamparov stil, dnevnik bi velikim dijelom predstavljao zanimljivo štivo i za nestručnjake. Usp. Štamparov kraći rad »Zdravstvene i socijalne prilike u Kini«, *Liječnički vjesnik*, Zagreb, 1937.)

Daljnijh pisama između Adamiča i Štampara prije drugog svjetskog rata nemamo. Međutim, vjerojatno je da su oni sve vrijeme ostali u vezi. Od konca 1937. do ljeta 1939. Štampar je boravio u Americi, gdje je predavao na nizu sveučilišta, pa je vrlo vjerojatno da se u tom razdoblju vidao s Adamičem.

Vrativši se poslije četverogodišnje internacije u Grazu, Štampar se poslije rata opet posvetio svom nekadašnjem poslu: ovog puta na razini organiziranja u svjetskim razmjerima. Ton njegova pisma Adamiču od 21. ožujka 1946. pokazuje da su oni u proteklih deset mjeseci od svršetka rata već bili uspostavili kontakt, ali prepiske kojom su to učinili nemamo.

ZAKLJUČAK I OSVRT

Najveći broj sačuvanih pisama između Andrije Štampara i Louisa Adamiča nastao je u početku, odmah nakon što su se upoznali; čak 15 od ukupno 20 pisama potječe iz prve tri godine (1933-35) od Adamičeva posjeta Jugoslaviji. Mnoga pisma jamačno nedostaju. Ima osam pisama iz god. 1933, kad je Adamič pisao knjigu o Jugoslaviji sa čitavim poglavljem o Štamparu, šest iz 1935, a samo jedno iz godine između te dvije, 1934. Dva su iz 1936, a ostala tri tek iz poslijeratnog razdoblja, i to sva tri iz 1946.

Većina je pisama - petnaest od dvadeset - Štamparovih

Najmanje ima u pismima o osobnim stvarima; jedino što je od značenja je suzdržanost Štamparova u povodu smrti svoje supruge. Mnogo su zanimljivija pisma po načinu na koji se, u privatnom kontaktu, otkriva progresivna zaokupljenost obojice društvenim prilikama u Jugoslaviji, osobito proživljena i precizna Štamparova kritika stanja u zemlji. Očekivanja jedne socijalističke orijentacije u Americi, prihvaćanje pozitivne tendencije u Španjolskoj prije građanskog rata, strahovanje od nacizma u Njemačkoj, angažirana otvorenost prema problemima goleme Kine - Štamparov je raspon velik. Adamič se u Americi također nada nekom socijalizmu, a suosjećajući s nedaćama ljudi u Jugoslaviji, govori jednom o njoj kao o »našoj« zemlji. Prijateljstvo i poštovanje što ga osjeća prema Štamparu prepleće se sa situacijom u Jugoslaviji u motivu koji se javlja u više pisama; da li da svoju knjigu, do koje mu je toliko stalo, posveti Štamparu. ...Napokon, posljednja pisma očituju polet i širinu perspektive koji, nakon rata, zrače iz Štamparovih, kratkih, poslovnih rečenica na tuđem jeziku.

* Tekst prenosimo iz Dr. Ive Vidana, objavljenog u *Radu* 380, str. 401-434, Zagreb 1978., Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti. Razred za suvremenu književnost. Objavljivanje ove prepiske omogućila je ljubaznost upravnika princetonske zbirke rijetkih knjiga i rukopisa, g. Alexandera P. Clarka, i Adamičevog brata, prof. dr. Franceta Adamiča, a iznad svega susretljivost velikog poznavaoaca Adamičevog života i njegovih djela [neobjavljenih rukopisa, profesora Henryja A. Christiana sa sveučilišta Rutgers.